

Bogdan, Danuta

"Złotnictwo sakralne na Warmii w okresie baroku", cz. 1-2, Józefa Piskorska, Olsztyn 2007 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 213-215

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I OMÓWIENIA

Józefa Piskorska, *Złotnictwo sakralne na Warmii w okresie baroku, cz. 1–2, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2007.*

Praca Józefy Piskorskiej ukazuje się po latach żmudnych badań i poszukiwań, a jej przedmiotem są najliczniej zachowane spośród wyrobów złotniczych na terenie Warmii argenteria liturgiczne. Podstawą źródłową do badań stała się dokumentacja inwentaryzacyjna gromadzona w Rekeracie Sztuki Kurii Metropolitalnej w Olsztynie (inwentarz sztuki kościelnej diecezji warmińskiej wydawany przez Józefę Piskorską w latach 1973–1982) oraz bogaty zasób źródłowy Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (akta wizytacji parafii, ilustracje dóbr biskupich i kapitulnych, inwentarze biskupstwa warmińskiego). W trakcie swych poszukiwań badawczych prowadzonych jeszcze w czasach rządów komunistycznych autorka docierała do najcenniejszych przedmiotów przechowywanych przez proboszczów parafii w tabernakulach, a udostępnianych wyłącznie za pisemną zgodą biskupa.

Według dotychczasowych ustaleń rozwój złotnictwa sakralnego w Prusach Królewskich został zahamowany w drugiej ćwierci XVI w. przez ofensywę nurtów reformacyjnych, a jego ponowny stopniowy rozkwit nastąpił już w czasach kontrreformacji po soborze trydenckim (1563), a zwłaszcza w XVII w. W swojej pracy J. Piskorska skoncentrowała się na okresie baroku, tj. XVII–XVIII w., rozpatrując dokonania warmińskiej sztuki złotniczej pod rządami 14 biskupów – od biskupa Piotra Tylickiego (1600–1604) do biskupa Ignacego Krasickiego (1766–1794). Każdy bowiem z kolejnych biskupów Warmii zasłużył się bądź to nową fundacją kościelną czy klasztorną, bądź też restaurując te już wybudowane.

Konstrukcja pracy obejmuje dwie części. Pierwsza to część historyczna, druga to ilustrowany katalog zachowanych dzieł. Pracę rozpoczyna wstęp, w którym autorka oprócz wprowadzenia i wykazu skrótów przedstawiła stan badań nad złotnictwem artystycznym obszaru Prus i samej Warmii. Omówiła najważniejszą literaturę poświęconą rzemiosłu artystycznemu, a zwłaszcza złotnictwu na obszarze Prus (inwentarz Adolfa Boettichera¹, prace Antona Ulricha², Eugena Czihaka³, Leonarda Lepszego⁴) oraz złotnictwu warmińskiemu (prace Josepha Kolberga, Georga Materna, Anny Samulowskiej)⁵. W dalszych rozdziałach przedstawiła warsztaty złotnicze działające w poszczególnych miastach Warmii, przy czym nasuwa się taka drobna uwaga – dla przejrzystości wy-

---

¹ A. Boetticher, *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen im Auftrage des Ostpreussischen Provinzial Landtages*, Bd. 1–9, Königsberg 1891–1899.

² A. Ulrich, *Kunstgeschichte Ostpreussens von der Ordenszeit bis zur Gegenwart*, Frankfurt a. M. 1932 (przedruk: 1976).

³ E. v. Czihak, *Die Edelschmiedekunst früherer Zeiten in Preussen*, Teil I, Leipzig 1903, Teil II, Leipzig 1908.

⁴ L. Lepszy, *Cech złotniczy w Polsce*, Kraków 1933.

⁵ J. Kolberg, *Ermländische Goldschmiede*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, 1910, Bd. 16, ss. 345–398; idem, *Verzeichnis der ermländischen Goldschmiede und der im Ermland befindlichen Goldschmiedearbeiten*, ss. 399–555; G. Matern, *Aus dem alten Handwerksleben*, Braunsberg 1904; A. Samulowska, *Johannes Christoph Geese złotnik olsztyński*, Rocznik Olsztyński, 1968, t. VII, ss. 43–62.

kazów nazwiska złotników powinny być umieszczone chronologicznie, nie zaś alfabetycznie (roz. II), dalej mecenat artystyczny 13 biskupów warmińskich w XVII–XVIII w. (oprócz biskupa nominata Jana Karola Konopackiego), kapituły katedralnej we Fromborku oraz kolegiackiej w Dobrym Mieście, wreszcie dobromiejskich bractw kościelnych (roz. III). Końcowe rozdziały mają charakter podsumowania, w którym autorka przeprowadziła ogólną charakterystykę zachowanych zbiorów oraz zaprezentowała życiorysy 63 złotników działających na Warmii i ich dokonania artystyczne.

Część pierwszą pracy kończy słowniczek łacińskich terminów związanych z rzemiosłem artystycznym, następnie bibliografia oraz trzy aneksy: Warmia w końcu XX w., tekst przysięgi złotników (?) i interesujący wykaz przedmiotów świeckich ze złota i srebra, których niektóre nazwy współczesnym czytelnikom nic już nie mówią, np. kulony – wisiory.

W części drugiej, stanowiącej „Ilustrowany katalog zachowanych dzieł”, autorka wymienia wykonane ze szlachetnych kruszców przedmioty sztuki sakralnej epoki baroku przechowywane w poszczególnych kościołach warmińskich miast i wsi (103 miejscowości). Obiekty, w imponującej liczbie 900, zaprezentowane zostały według przyjętego przez autorkę schematu: numer, miejscowość, tytuł i wezwanie kościoła, nazwa dzieła i data, materiał i wymiary, opis, inskrypcje i sygnatury, dzieje obiektu, stan badań, literatura. Katalog zilustrowany został pojedynczymi zdjęciami przedmiotów, należy przy tym żałować, że zdjęcia są czarno-białe, co nie pozwala na poznanie niuansów zdobnictwa. Z drugiej strony zastanawia obecność w wykazie takich miejscowości, jak Malbork, Sępól, Nidzica, Kumielsk koło Pizsa, Korsze.

Już w 1910 r. J. Kolberg w oparciu o warmińskie zasoby archiwalne, jak też korzystając z ustaleń Czihaka, sporządził rodzaj katalogu złotnictwa zachowanego w 108 miejscowościach Warmii. Z kolei obecnie Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, opracowując inwentarz rzemiosła artystycznego epoki baroku, potwierdziło autorstwo 93 prac olsztyńskiego złotnika Johanna Christopha Geesego.

Trzeba podkreślić wielki trud autorki włożony w przygotowanie książki, której tematyka należy w odniesieniu do Warmii do pionierskich obszarów badań. Jednakże wielka szkoda, że w tej szczegółowej pracy pokazującej dzieje rzemiosła złotniczego na tle burzliwych dziejów i skomplikowanych stosunków ustrojowych Warmii zabrakło gruntownej redakcji tekstu. Pozwoliłoby to uniknąć nie tylko błędów literowych (wielokrotnie brak w niemieckich wyrazach liter z „umlautem”), ale też innych nieścisłości: „Schuster” to szewc, nie zaś strzelec czy ogniomistrz (s. 18); rola biskupów w powstawaniu wilkierzy miejskich ograniczała się do ich zatwierdzania i nie można uznać, że byli oni ich autorami (s. 22); wkroczenie Szwedów na Warmię to rok 1626, a nie 1616 (s. 36), zaś rozejm ze Szwedami zawarto w 1629, a nie w 1626 r. (s. 37). Także na s. 52 błędnie podano lata pierwszej wojny szwedzkiej (1623–1627); posiadanie przez dany cech rzemieślniczy statutu nie miało związku z wilkierzem miejskim, który był ustawą o charakterze porządkowo-policyjnym, a nie zawodowym (s. 40). Jak wynika z wilkierza cechu kowali reszelskich (około 1579 r.) złotnicy tego miasta nie mieli odrębnego cechu i zrzeszeni byli w tym właśnie cechu. Podobnie było i w innych miastach warmińskich, oprócz Starego Miasta Braniewa. Według Kolberga do powstania cechu w danym mieście potrzebnych było przynajmniej trzech majstrów, stąd w większości małych miasteczek warmińskich, nie mogąc spełnić tego warunku, złotnicy przyłączali się do kowali; „villae libertinalis” to wsie wolnych (s. 40); s. 53 punkt 6 – chyba chodzi o opactwo w Czerwińsku; s. 65 powinno być 1736 a nie 1936; s. 72 „kamerlokaj” – to pokojowy; Conrad – złotnik działający w Dobrym Mieście wymieniony w 1611 r. jako starszy mężczyzna, zmarł, jak napisała autorka, dopiero w 1683 r. (?) (s. 101); w aneksie 2, zatytułowanym „Tekst przysięgi złotników” umieszczono rotę w języku polskim składaną biskupowi przez szlachtę; „Kirchenvater” to prowizor kościelny (s. 149), a indygena to krajowiec, nie przybysz (s. 148).

Wydaje się, że warto byłoby też przeanalizować licznie zachowane w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej zapisy testamentowe warmińskich biskupów i kanoników (AK I, dział T), obfitujące w wykazy sakralnych przedmiotów artystycznych ze szlacheckich kruszców, a także zachowane w tymże archiwum inwentarze biskupstwa spisywane każdorazowo przy obejmowaniu tronu przez kolejnego biskupa (kodeks oryginalnych inwentarzy AK, Ac4).

Duże znaczenie ma przede wszystkim część druga pracy Józefy Piskorskiej. Katalog zachowanych dzieł złotniczych epoki baroku – opracowany niezwykle starannie i z wielkim znanstwem – będzie z pewnością inspiracją dla przyszłych badaczy złotnictwa i szerzej – rzemiosła artystycznego na Warmii.

Danuta Bogdan (Olsztyn)

Mariusz Smoliński, *Rzeźbiarz Jan Chrystian Schmidt. Rola Warmii jako prowincji artystycznej w XVIII wieku, Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie nr 232, Olsztyn 2006, ss. 300, il. 100.*

Nakładem oficyny Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w 2006 r. ukazała się książka autorstwa Mariusza Smolińskiego poświęcona rzeźbiarzowi reszelskiemu Janowi Chrystianowi Schmidtowi, a szerzej – Warmii jako prowincji artystycznej. Praca zdobyła pierwsze miejsce w konkursie o Nagrodę Naukową im. Wojciecha Kętrzyńskiego w 2005 r.

Powstanie książki było wynikiem szerokich prac terenowych prowadzonych przez autora, czego świadectwem są chociażby liczne zdjęcia zamieszczone w pracy, oraz kwerendy w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, Centralnym Archiwum Biskupim w Ratyzbonie (Bischöfliches Zentralarchiv Regensburg)¹, Archiwum Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie, a także archiwum kościoła w Świętej Lipce. Podkreślić również należy znakomite wykorzystanie literatury przedmiotu zarówno z zakresu historii sztuki, jak i historii Warmii, jakkolwiek w tym ostatnim zakresie autor pominął ważną książkę Andrzeja Kopiczki dotyczącą ustroju i organizacji diecezji warmińskiej².

Treść pracy została podzielona na dwie główne części: „Osoba i dzieła” oraz „Problemy” z wydzieloną problematyką szczegółową. Pierwszą Mariusz Smoliński rozpoczął od podsumowania dotychczasowego stanu badań, chociaż właściwsze byłoby może zamieszczenie tej części materiału we wstępie. W następnym podrozdziale, zatytułowanym nieco niezręcznie „Wiadomości archiwalne i biograficzne” (przymiotnik „archiwalne” mówi nam o źródle, „biograficzne” zaś o charakterze informacji, a przecież na podstawie archiwaliów autor rozbudowuje biografię właśnie), dokonał przedstawienia osoby rzeźbiarza, jego pochodzenia i życia. Kolejny fragment książki – „Nauczyciel: Krzysztof Peucker” przybliży czytelnikowi dzieło Schmidta poprzez osobę jego poprzednika. Smoliński oprócz samego przedstawienia sylwetki Peuckera dokonał również omówienia jego dzieł.

Dalsza część książki poświęcona została twórczości Jana Chrystiana Schmidta. W trzech rozdziałach: „Prace poświadczone archiwalnie”; „Prace przypisywane”; „Atrybucje wątpliwe i prace błędnie przypisywane” Smoliński omawia twórczość rzeźbiarza. Zastosowany podział posłużył również potwierdzeniu, ewentualnie zaprzeczeniu autorstwa Schmidta w przypadkach, gdzie

¹ Akta parafialne przeniesione obecnie do Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie.

² A. Kopiczko, *Ustrój i organizacja diecezji warmińskiej w latach 1525–1772*, Olsztyn 1993.